

Cem Somel'in Yazısı Üzerine Kısa Bir Not

Mehmet Türkay

Cem Somel'in "Türkiye'de Küreselleşmeye Tepkiler Üzerine" yazısında küreselleşme karşıtlarını kategorize ederken liberal sol'a örnek teşkil etmek üzere benim bir yazımın son paragrafından alıntılar yapması, bu konuda kısa da olsa birkaç noktaya değinmemi gerektirdi. Öncelikle bu notu yazmamın nedeni, genelde olduğu gibi amaca hizmet etmeyen dolayısıyla kişisel çatışmaların ötesine geçemeyen, bu anlamda da sonu gelmeyen bir polemik başlatmak değil. Bu çerçevede, tanıdığım ve çalışmalarından izlediğim kadarıyla Somel'in her zamanki titizliğini bu yazısında da göstermesini beklerdim. Yazının bütününden böyle bir sonuca ulaşmasının bence ve yazıdan haberdar olanlar açısından mümkün olmadığını açık olması bir yana, diğer yazılarımı göz önüne alsaydı böyle bir sonuca ulaşması hiç mümkün olmazdı. Sol liberalizmi tanımlayan piyasa, sivil toplum, resmi ideoloji, AB, vb. gibi konularda ne ve nasıl düşündüğümü anlama fırsatı olurdu. Yine eleştirirdi; ancak en azından ulusal kalkınma iddiasına sadece liberallerin ya da sol liberallerin karşı çıktıkları gibi bir yanılgıya düşmezdi.

Somel'in kullandığı alıntılardan yaptığı çıkarsa-

malar, bir ucunu liberallerin diğerini ulusal kalkınmacıların tuttuğu her şeyi ile piyasa-devlet yapay ve teknik çatışması üzerine kurulu olan tartışma zemini için anlamlıdır muhakkak. Ancak, bu tartışma, tüm olan biteni toplumsal bir süreç olarak kapitalist sermaye birikiminin bütünsel mantığı açısından değerlendiren, anlamaya ve deşifre etmeye çalışan, dolayısıyla sistemin aşılmasına dönük bir kaygıya sahip perspektif açısından solun yeterince zamanını almış, nahif bir tartışmadır. Marksizm'in kapitalizmin sürekli kendini yeniden üreten, dolayısıyla farklılaşan bütünselliğini izlemeyi olanaklı kılan yanı, “mutlaklıklar” a dayalı çözümlemeleri dışarıda bırakmasıdır. Toplumsal bir ilişki olarak sermaye birikiminin süreklilik arz eden ve farklılaşan bileşenlerini bir arada tutan da böyle bir perspektiftir.

Burada işaret edilmesi gereken, tarihsel ve pratik bir gerçeklik olarak ulus bilincinin sınıf bilincini önemli oranda ikame etmiş olmasının sol açısından ortaya çıkardığı sınırlılıkların farkında olmaktır. Sol bugüne kadar yaşananların gösterdiği gibi, ulusal olan ile kendi tanımladığı önceliklerle ilişki kuramadığı için, bütün iyi niyetli çabalara rağmen ulusal olanın içinde kaybolmuştur. Elbette bunun nesnel, tarihsel nedenleri vardır.

Ulus Devlet-Ulusal Kalkınma: Kim İçin?

Ulus ve ulus devlet kategorilerinin ortaya çıktığı zaman-mekân bağlamında cevap verdiği gereklilikler yeterince açık bir hal almadıkça bu kavramların algılanması ve değerlendirilmesindeki bulanıklıkları aşmak mümkün görünmemektedir. Kapitalizmin ortaya çıkış sürecinde temel bir yer ve işleve sahip olan bu kategoriler, kapitalizmin yeniden üretim ve meşruiyetine dönük önemli ideolojik misyonlar da yük-

lenmiş durumdadırlar. Burada kritik öneme sahip olan teorik bağlamda kapitalizmin yeniden üretim ve meşruiyet sağlama mekanizmalarının temel aktörlerinin “evrenselliği” iddiasıdır.

Bu çerçeveden bakınca her sistem kendi varoluşunu birbirini tamamlayan iki bağlama oturtur. Bunlardan biri yerini aldığı sistemin temel meşruiyet sağlayıcı kategorilerinin reddedilmesi, diğeri reddedilen söz konusu kategorilerin yerine kendi meşruiyetini, yeniden üretimini ve sürekliliğini sağlayacak temel kategorilerin teorik ve pratik/kurumsal düzeyde yerleştirilmesi. Aydınlanma geleneğinin 18 yüzyıl sonu 19 yüzyıl başlarında kristalize olan düşünsel dönüşümü ve bu dönüşümle ortaya çıkan ve “evrensel” olduğu iddia edilen temel kategorileri tam da bu reddetme/meşruiyet sağlama bağlamında anlam kazanmaktadır. Fransız Devrimi’nin “özgürlük-eşitlik-kardeşlik” formülasyonu ile somutlaşan talepleri ve buradan türetilen yeni ilişki biçimleri arasında “ulus”, “ulusal egemenlik” ve “ulusal bilinç” kategorileri kritik bir yer ve işleve sahiptir. Söz konusu düşünsel dönüşümün, kapitalizmin kurumsal olgunlaşma ve mekânsal yayılma süreçlerine tekabül ettiği göz önüne alındığında durum daha net ve somut bir hal alacaktır. Kısaca vurgulamak gerekirse bu süreçte hangi kategorilerin nelere dönüştüğüne baktığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Serfler vatandaşa, imparatorluklar ulus devletlere, dine ve soya dayalı meşruiyetler cumhuriyetlere ve laikliğe dönüşürken bu dönüşümleri birbirine bağlayan tutkal olarak da ulus devlet, ulusal bilinç ve buradan türeyen diğer kategoriler temel bir işlev gördü. Başka bir bağlamda bakıldığında kapitalizmin evrenselliği iddiası çerçevesinde tanımlanan rasyonel birey soyutlaması ve bireysel haklar, toplumsal düzeydeki karşılığını “ulus” ve “ulusal egemenlik” kurgusunda

bulurken, pre-kapitalist toplumsal yapıda “din”in yerine getirdiği ideolojik işlevi “ulusal bilinç” büyük ölçüde devrıldı ve süreç içinde “mutlaklığa” dönüştü.

Kapitalizmin, sermaye birikiminin gereği olarak ulus devletler biçiminde örgütlenmesinin dayattığı önemli bir gerçeklik; kıta Avrupa’sından başlayan ve diğer coğrafyaları denetlemeye dönük yayılmaya karşı durulması yine ancak kapitalizmle bir tür meşruiyete ulaşan ulusallıklar aracılığıyla mümkün olmasındı. Kapitalizmin her bağlamda işleyen eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının hükmettiği bu süreç, yerel birikim olanaklarının yerel sermayelerce denetlenmesini kısmen de olsa olanaklı kılarken diğer taraftan sistemin temel çatışma aksı olan emek-sermaye çatışmasını ikincil kılıp, çatışmayı “uluslar” düzeyinde yeniden tanımladı. Ezen ulus-ezilen ulus çatışmasında ezilenlerin elde ettikleri zaferlerin sol bir projeye dönüşmelerinin, geçerli olan bilinç bağlamında objektif koşulları olmadığı için kurumsallıkları zayıf burjuva ulus-devletlere dönüştüler. 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başına tekabül eden bu dönüşüm makul sonuçlarına ikinci dünya savaşı sonrasında ulaştı. Artık ezilen uluslar, ezenlerle hukuksal olarak eşit hak ve özgürlüklere sahip, siyasi bağımsızlıklarını kazanmış birer aktör olarak tanınmışlardı. O günden bu yana ulusallıkla tanımlanan kalkınma deneyimleri, kalkınmadan murad edilen, tanımlanan amaçlara hizmet etmemiş, zaman ve mekâna göre değişen koşullarda kapitalist dünya ekonomisinde geçerli olan işbölümüne entegrasyon anlamına gelmiştir.

Burada kritik olan nokta, bir sistem olarak kapitalizmin sahip olduğu esneklik ve dönüştürme potansiyelidir. En başta, kapitalizmin kurumsallaşma aşamasında nasıl önce dinsel değerleri kendi kurumsallaşması önünde engel olmaktan çıkartıp, sermaye

birikim olanaklarına ve mekânsal yayılmasına hizmet edecek şekilde dönüştürüp bir işlev yüklediye, izleyen süreçte ulus ve ulusal bilinç kategorilerini de benzer biçimde kapitalist birikimin olanaklarına hizmet edecek biçimde kurgulayıp dönüştürmüştür. Ulusal kalkınma aksında formülasyonlar üreten solun bu durumu görmüyor olması, ancak, “ulusal bilinç”in yerine getirdiği ideolojik kırılma ve işlevle açıklanabilir. Ters bir durumda kendi içinde sol adına çelişkili önermeler yapmaktan kurtulamayacaktır.

Cem Somel'in bir yazısındaki şu ifade bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir:

Ne var ki kapitalist dünya sistemi, çoğu az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de gereksindiğimiz ölçüde yatırım yapmaya imkân vermemektedir. Uluslararası kuruluşlar “devletin ekonomiden el çekmesi”, “devletin küçülmesi” yolundaki telkinde bulunmakta ve bunu benimseyen hâkim sınıf, kamu yatırımlarına son vermektedir. *Öte yandan dünya sisteminin dayattığı ve bizim hâkim sınıfın benimsediği kur ve faiz politikaları da özel sektör yatırımlarını caydırmaktadır* (Somel, 2001: 23) [italikler bana ait].

Böyle bir perspektifte bazı sorular akla geliyor: Hâkim sınıf hangi toplumsal aktörlerden oluşmaktadır? Devlet-hâkim sınıf ilişkisi basit bir araç ilişkisi midir? Yatırım yapması engellenen özel sektör esnaf ya da zanaatkârlar mıdır, ideolojik olarak hâkim sınıfın ne kadar içinde ya da dışında durmaktadır? “Emekçi halk iktidarına giden yolda” dünya sisteminin ve hâkim sınıfın tasarruflarından mustarip olan özel sektör kimin yanında yer alacaktır? vb. Bunlar da nahif sorular; ancak böyle bir bağlamda cevaplanması gerekmekte.

Sonuç olarak, sol, ulusallığı ve bunu yeniden üreten ulusal bilincin birer üst kategori olarak

ve/veya bir toplumda asgari msterek olarak ortaya çıkan ve bu yolla farklı sınıf çıkarlarını trdeletiren işleviyle yüzleşmek zorundadır. Böyle bir yüzleşme gerçekliği inkr etmek anlamına gelmez, sadece bıçak sırtı bir konuyu yerli yerine koymaya hizmet eder. Siyasal iktidara yönelik sol bir sınıf perspektifiyle formüle edilen bir iddia ancak böyle bir netlikle ortaya çıkabilir.■

Kaynak: Somel, Cem (2001) “Yoksulluk Kader Değil Siyasettir” *TES-İ Dergisi*, 5: 21-26.